

University of Groningen

Oudergroepen in de kinderbescherming: Yes we can!

Knorth, Erik J

Published in:
Theorie als bron van inspiratie voor de jeugd

IMPORTANT NOTE: You are advised to consult the publisher's version (publisher's PDF) if you wish to cite from it. Please check the document version below.

Document Version
Final author's version (accepted by publisher, after peer review)

Publication date:
2017

[Link to publication in University of Groningen/UMCG research database](#)

Citation for published version (APA):

Knorth, E. J. (2017). Oudergroepen in de kinderbescherming: Yes we can! In J. Bos, & G. Stevens (editors), *Theorie als bron van inspiratie voor de jeugd: Liber amicorum Carol van Nijnatten* (blz. 57-63). [14] Utrecht: Translucent Moon Press.

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Take-down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Downloaded from the University of Groningen/UMCG research database (Pure): <http://www.rug.nl/research/portal>. For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to 10 maximum.

Oudergroepen in de kinderbescherming: Yes we can!

E.J. Knorth

Rijksuniversiteit Groningen

Finale versie

Verschijnt in:

J. Bos & G. Stevens (red.)

Theorie als bron van inspiratie voor jeugd

Liber Amicorum Carol van Nijnatten

Noot van de auteur:

E.J. Knorth, Afdeling Orthopedagogiek, Rijksuniversiteit Groningen. Correspondentie over deze bijdrage: Rijksuniversiteit Groningen, Afdeling Orthopedagogiek, t.a.v. E.J. Knorth, Grote Rozenstraat 39, 9712 TJ Groningen, E-mail: E.J.Knorth@rug.nl

Oudergroepen in de kinderbescherming: Yes we can!

Erik J. Knorth

Inleiding

Gevraagd om een bijdrage te leveren aan een Liber Amicorum voor Carol van Nijnatten moest ik meteen aan twee dingen denken: de creatieve en scherpzinnige geest die hem zo typeert in de omgang met anderen en in zijn publicaties, en het feit dat wij ruim 40 jaar geleden samen aan het eind van onze studie ontwikkelingspsychologie in Utrecht een afstudeerproject uitvoerden, waar ik tot op de dag van vandaag met plezier aan terugdenk en waarmee we de tijd vooruit waren: het onderzoek ‘Oudergroepen in de Kinderbescherming’ (Knorth, 1977; Van den Heuvel, 1977; Van Nijnatten, 1976).

Na een korte schets van dit oudergroepen-project maak ik een sprong in de tijd; ik bespreek een recent ontwikkelde groepsinterventie die – net als 40 jaar geleden – erop gericht is kwetsbare ouders te ondersteunen bij hun (persoonlijke) strijd tegen marginalisering en afhankelijkheid; een thema waarmee Carol zich regelmatig heeft bezig gehouden (zie bv. Van Nijnatten, 2005, p. 36).

Oudergroepen in de kinderbescherming, empowerment avant la lettre

In het project ‘Oudergroepen’ ging het om

“... het idee [...] oudergroepen te starten voor ouders die een kind in een inrichting hebben (een kinderbeschermingsinrichting) teneinde hen in staat te stellen meer zeggenschap over de opvoeding van hun kinderen, c.q. het beleid van de inrichting te krijgen. Voorwaarde voor het goed opzetten van een dergelijk experiment is een grondige analiese van de opvoedingssituatie van ouders en de manier waarop zij die situatie waarnemen, zich bewust zijn van de situatie waarin zij moeten opvoeden. In een dergelijke analiese zal het *bewustzijn van ouders* niet louter als een eigenschap van hen beschouwd worden, maar (het zal) onderzocht moeten worden op de wijze waarop het een afspiegeling vormt van maatschappelijke verhoudingen. [...]; tevens (wordt) geprobeerd om het onderzoek dat met

name Negt en Deppe¹ hebben gedaan naar bewustwordingsprocessen in het vormingswerk, werkbaar te maken voor het project Oudergroepen.” (Van den Heuvel, Knorth, & Van Nijnatten, 1976, p. 2).

Afgezien van de gemakkelijke wijze van spellen van destijds en het imperatieve karakter van de missie – er ‘moest’ nogal het een en ander – betrof het idee om met meerdere ouders in gesprek te gaan over hun, feitelijk marginale positie bij de opvoeding van hun uithuisgeplaatste kinderen een soort *empowerment van ouders* avant la lettre. Immers, de bijeenkomsten beoogden een versterking van de positie en eigendunk – vandaag zouden we misschien zeggen ‘het in hun kracht zetten’ – van ouders, die naar wij meenden ten onrechte vooral worstelden met gevoelens van schaamte en schuld. En wanneer door de uitwisseling van ervaringen gedeelde belangen van ouders onderkend zouden worden in de vorm van klachten of wensen die geen of nauwelijks gehoor vonden bij de instelling – en dat was onze hypothese – dan zou de oudergroep ook de functie kunnen vervullen van, wat toen een belangen- of actiegroep heette, en wat nu waarschijnlijk zou worden aangeduid als cliëntenraad.

Wat wij ons toen overigens niet realiseerden was dat er precies in die periode (weliswaar Amerikaans maar) up-to-date onderzoek voorhanden was waarin de positie en gevoelens van ouders met een uithuisgeplaatst kind (N=350) uitgebreid waren gedocumenteerd. Uit de betreffende studie (Jenkins & Norman, 1972, 1975) was gebleken dat gevoelens als verdriet, bezorgdheid, nervositeit, leegte, boosheid, verbittering maar ook dankbaarheid en opluchting (veel) vaker aanwezig waren bij moeders en vaders dan schaamte en schuldgevoelens. Gewoonlijk rapporteerden ouders overigens meerdere gevoelens tegelijk. Kenmerkend voor moeders van jeugdigen die opgenomen waren in het kader van een maatregel van kindbescherming was dat zij veel vaker nerveus en boos waren dan moeders van vrijwillig geplaatste kinderen. Ook in geval van ernstige verwaarlozing of mishandeling door ouders of bij ouders uit gezinnen met meervoudige en complexe problemen voerde boosheid de boventoon, naast gevoelens van schaamte. De onderzoekers concludeerden o.a. het volgende: “An approach to parents which focuses only on child needs and ignores parental concerns with their own problems is not likely to be effective” (Jenkins & Norman, 1972, p. 267).

¹ Hier wordt gedoeld op: Negt, O. (1975). *Sociologische verbeeldingskracht en exemplarisch leren*. Groningen: Tjeenk Willink; Deppe-Wolfinger, H. (1973). Het vormingswerk voor werkende jongeren in vakbonden en politiek bewustzijn. *Te Elfder Ure*, 11, 48-88.

Ons project – in afstemming met de landelijk werkzame jeugdhulpinstelling Hoenderloo – leverde als belangrijkste inzicht op dat er heel wat drempels geslecht moesten worden alvorens ouders de stap zetten in groepsverband hun ervaringen uit te wisselen. De animo was gering; de nadruk op het onderkennen van ‘gemeenschappelijke problemen’ had niet de aantrekkingskracht die wij veronderstelden. Bij de ouders die deelnamen (N=7) was er schuchterheid om ‘de vuile was buiten te hangen’. Thema’s die ter sprake kwamen betroffen o.a. de bezoeksregeling, financiële problemen waarmee ouders worstelden, de rol van het maatschappelijk werk, en verschillen in de omgang met ouders door instellingsmedewerkers. De evaluatie door de betrokkenen was positief (“we hadden goede gesprekken”); acties bleven achterwege.

Veertig jaar later

Het luisteren naar en betrekken van ouders bij de hulp aan hun opgenomen dochter of zoon is in de afgelopen 40 jaar steeds meer een norm geworden; een kenmerk waaraan de kwaliteit van de residentiële zorg mede moet worden afgelezen (Geurts et al., 2012; Smit & Knorth, 1997; Whittaker et al., 2016). Dat wil overigens niet zeggen dat ouderparticipatie in de praktijk overal ten volle wordt gerealiseerd of ‘gemakkelijk te doen’ is; het zoeken naar manieren om ouders te engageren in een residentieel hulparrangement – iets dat per definitie gepaard gaat met grote emotionele pijn bij ouders en jeugdigen – vormt een continue opgave (Small, Bellonci, & Ramsay, 2015). Werkwijzen die worden toegepast richten zich gewoonlijk op het individuele gezin of ouderpaar, zelden op het werken met groepen ouders.

Een inspirerend voorbeeld van dat laatste – weliswaar geïnitieerd in de context van casework met multiprobleem gezinnen in Portugal, maar m.i. ook bruikbaar in groepswork met ouders van opgenomen kinderen – is het zgn. PoupArte programma (Rodrigues, Alarcão, & Sousa, 2015). Met zijn zo creatieve geest zou Carol het hebben kunnen bedenken! Daarom voor hem (en andere geïnteresseerden) een kort exposé.

PoupArte: fotovoice-methodiek met multiprobleem gezinnen

Het PoupArte-programma (afgekort: PA) “... was designed to empower and support vulnerable low-income families and was based on the PhV (Photovoice) methodology. The

programme was named ‘PoupArte’ after two Portuguese words: ‘poupar’ which means to save; and ‘arte’ that means ‘art’. The combination of both words underlines the importance of saving (or being adequate financial managers) as an art that can help families” (Rodrigues et al., 2015, p. 79). Belangrijk uitgangspunt is dat, rekening houdend met de overmaat aan stressvolle factoren en financiële zorgen waaraan deze gezinnen bloot staan, aansluiting wordt gezocht bij hun eigen vaardigheden en steunbronnen (‘empowerment’); dit in plaats van de meer ‘traditionele benadering’ waarbij de focus ligt op probleemidentificatie en de aanpak daarvan volgens professionele inzichten en maatstaven. Gepoogd wordt het gebrek aan (zelf)vertrouwen van ouders tegen te gaan en hen terzijde te staan bij het zoeken naar eigen oplossingen voor de persoonlijke, sociale en economische problemen waarmee ze worstelen.

Het programma bestaat uit een tiental bijeenkomsten met vijf tot acht ouderparen/gezinnen, geleid door twee professionals (psycholoog en verpleegkundige), waarbij tijdens de eerste zeven bijeenkomsten een groot deel van de tijd wordt besteed aan het uitwisselen en bespreken van zelfgemaakte foto’s over belangrijke gezinsthema’s zoals:

- positieve en negatieve momenten in de week;
- hoe besteden we ons geld per week;
- welke ‘strategieën’ passen we toe bij de besteding van ons geld;
- wat zijn de belangrijkste moeilijkheden en barrières bij het zoeken van steun en hulp;
- hoe zien ‘de goede tijden’ in ons gezin eruit;
- hoe kan de ondersteuning die we ontvangen verbeterd worden.

Aan het eind van het programma wordt tijdens de laatste drie meetings een museale expositie voorbereid en gehouden waar familie, vrienden, buurtgenoten, professionals en autoriteiten worden uitgenodigd om (een selectie van) de gemaakte foto’s te bewonderen en contacten tussen de betrokkenen te versterken. Ook worden vervolgafspraken gemaakt ten behoeve van verdere ondersteuning van ouders/gezinnen.

De fotovoice-methodiek – het maken en bespreken van foto’s over het eigen leven – wordt in verschillende sectoren van de gezondheids- en welzijnssector toegepast als attractief, non-verbaal hulpmiddel om de eigen leefsituatie te onderzoeken op problemen en oplossingsmogelijkheden (Hergenrather et al., 2009; Wang & Burris, 1997). Leren van elkaar speelt hierbij een belangrijke rol.

In het evaluatieonderzoek dat Rodrigues en collega's (2015) deden naar de uitkomsten van PA laten zij de deelnemers aan het woord. Drie representatieve citaten: ²

“Het gezin *Sobreiro* (moeder) zegt: ‘We leerden te praten! We leerden verschillende dingen, dingen die we niet wisten. We leerden hoe we beter voor onszelf kunnen zorgen.’
Het gezin *Pinheiro* (moeder) zegt: ‘We leerden dingen, hoe we beter geïnformeerd kunnen worden.... Je (de gespreksleidster, EJK) deed ons - min of meer - een aantal goede suggesties aan de hand en je deed je stinkende best ons te helpen de problemen op te lossen.’

Het gezin *Azinhiera* (vader, mede namens moeder en volwassen dochter): ‘Hoe moet ik dat nu uitleggen?!... Ik weet het niet! We leerden beter te praten! We wisten niet hoe we moesten praten, dingen zeggen, en met anderen praten! Hoe moeten we ... te werk gaan?! Hoe moeten we, bijvoorbeeld, hulp vragen? En nog heel veel andere dingen...’ “ (p. 88)

De onderzoekers concluderen dat deelnemende ouders/gezinnen, naast de voldoening die ze putten uit het maken en laten zien van foto's, leerden meer te vertrouwen op eigen competenties en zich gesterkt wisten om in actie te komen ten behoeve van het verbeteren van hun eigen leefsituatie. Bovendien was er door de respectvolle wijze van leiding geven aan de groep een basis gelegd voor een goede werkalliantie tussen deelnemers en professionele ondersteuners in het vervolgtraject; een ‘bijvangst’ die niet zonder betekenis is (zie bv. De Greef et al., 2017).

Het strand van de jeugdzorg

Onder de bovenstaande titel keek Carol in 2007 terug op een aantal ontwikkelingen in het werkveld. Hij zei onder meer het volgende: “De allereerste opgave van de jeugdzorg is kinderen, jongeren en hun ouders te helpen er weer zin in te krijgen, weer betekenis in het leven te leggen en zo de pijn die zij aan het leven ondervinden te verzachten” (Van Nijnatten, 2007, p. 91). Hij zal het vast met mij eens zijn dat creatieve werkvormen zoals PoupArte hieraan een waardevolle bijdragen kunnen leveren, ook of juist in het veld van de kindbescherming.

² Namen van gezinnen zijn fictief.

Referenties

De Greef, M., Pijnenburg, H.M., Van Hattum, M.J.C., McLeod, B.D., & Scholte, R.H.J. (2017). Parent-professional alliance and outcomes of child, parent, and family treatment: A systematic review. *Journal of Child and Family Studies*, 26(4), 961-976.

Deppe-Wolfinger, H. (1973). Het vormingswerk voor werkende jongeren in vakbonden en politiek bewustzijn. *Te Elfder Ure*, 11, 48-88.

Geurts, E.M.W., Boddy, J., Noom, M.J., & Knorth, E.J. (2012). Family-centred residential care: the new reality? *Child and Family Social Work*, 17(2), 170-179.

Hergenrather, K., Rhodes, S., Cowan, C., Bardhoshi, G., & Pula, S. (2009). Photovoice as community-based participatory research: A qualitative review. *American Journal of Health Behavior*, 33(6), 686-698.

Jenkins, S., & Norman, E. (1972). *Filial deprivation and foster care*. New York, NY: Columbia University Press.

Jenkins, S., & Norman, E. (1975). *Beyond placement: Mothers view foster care*. New York, NY: Columbia University Press.

Knorth, E.J. (1977). *Oudergroepen in de kinderbescherming. Deel II: Een actieonderzoek*. Utrecht: Instituut voor Ontwikkelingspsychologie (doctoraalscriptie).

Negt, O. (1975). *Sociologische verbeeldingskracht en exemplarisch leren*. Groningen: Tjeenk Willink.

Rodrigues, S., Alarcão, M., & Sousa, L. (2015). PoupArte: A collaborative programme to empower low-income vulnerable families. *International Journal of Child and Family Welfare*, 16(1/2), 78-94.

Small, R. W., Bellonci, C., & Ramsey, S. (2015). Creating and maintaining family partnership in residential treatment programs: Shared decisions, full participation, mutual responsibility. In J. K. Whittaker, J. F. del Valle, & L. Holmes (Eds.), *Therapeutic residential care for children and youth: Developing evidence-based international practice* (pp. 156-167). London, UK / Philadelphia, PA: Jessica Kingsley Publishers.

Smit, M., & Knorth, E.J. (1997). Parental involvement in residential care: fact or fiction? In W. Hellincks, M. J. Colton, & M. Williams (Eds.), *International perspectives on family support* (pp. 48-66). Aldershot, UK / Brookfield, VT: Ashgate Publishing.

Van den Heuvel, M. (1977). *Oudergroepen in de kinderbescherming. Deel III: Voorbereiding en eerste evaluatie*. Utrecht: Instituut voor Ontwikkelingspsychologie (doctoraalscriptie).

Van den Heuvel, M., Knorth, E., & Van Nijnatten, C. (1976). Scriptievoorstel 'Oudergroepen in de kinderbescherming'. In De Kinderbeschermingsgroep (Red.), *Jaarverslag Projectgroep Kinderbescherming '75-'76* (Bijlage 2). Utrecht: Instituut voor Ontwikkelingspsychologie.

Van Nijnatten, C. (1976). *Oudergroepen in de kinderbescherming. Deel I: Vooronderstellingen en uitgangspunten*. Utrecht: Instituut voor Ontwikkelingspsychologie (doctoraalscriptie).

Van Nijnatten, C. (2007). Het strand van de jeugdzorg. In C. van Nijnatten, *Oude en nieuwe perspectieven voor de jeugdbescherming* (pp. 89-93). Den Haag: Programmaministerie voor Jeugd en Gezin (uitgebracht t.g.v. de bijeenkomst 'Beter Beschermd' op 26 november 2007).

Van Nijnatten, C. (2005). *Op verhaal komen*. Rede uitgesproken bij de aanvaarding van het ambt van bijzonder hoogleraar (bedrijfs)maatschappelijk werk, Radboud Universiteit Nijmegen, d.d. 1 april 2005. Utrecht: z.u.

Wang, C., & Burris, M. (1997). Photovoice: Concept, methodology, and use for participatory needs assessment. *Health, Education and Behaviour*, 24(3), 369-387.

Whittaker, J. K., Holmes, L., Del Valle, J. F., Ainsworth, F., Andreassen, T., Anglin, J. P., Bellonci, C., Berridge, D., Bravo, A., Canali, C., Courtney, M., Currey, L., Daly, D. L.,

Gilligan, R., Grietens, H., Harder, A. T., Holden, M. J., James, S., Kendrick, A., Knorth, E. J., Lausten, M., Lyons, J. S., Martín, E., McDermid, S., McNamara, P., Palareti, L., Ramsey, S., Sisson, K. M., Small, R. W., Thoburn, J., Thompson, R., & Zeira, A. (2016). Therapeutic residential care for children and youth: A consensus statement of the International Work Group on Therapeutic Residential Care. *Residential Treatment for Children and Youth*, 33(2), 89-106.